

Резюме

В статье рассмотрены теоретические вопросы защиты прав и законных интересов лиц, подвергшихся незаконному уголовному преследованию или (и) осуждению в уголовном процессе. Проанализированы проблемы, связанные с реализацией их защиты на практике. Приведены собственные выводы и предложения относительно решения проблем в этой сфере.

Ключевые слова: уголовный процесс, защита, права и законные интересы, реабилитация.

Summary

The article examines the theoretical questions of defense of rights and legal interests of innocent persons, who were under criminal prosecution or (and) were convicted in the criminal procedure. The problems that arise in practice while defending these persons have been analyzed. The author gives his own suggestions and conclusions concerning solution of the existing problems in this sphere.

Key words: criminal procedure, the defense, rights and legal interests, rehabilitation.

Отримано 11.04.2011

О. С. ПАРАМОНОВА

Ольга Сергіївна Парамонова, ст. викладач Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

РОДОВИЙ ТА БЕЗПОСЕРЕДНІЙ ОБ'ЄКТИ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 140 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Після прийняття у 2001 р. нового Кримінального кодексу України (далі – КК України) та появи в ньому нових норм, спрямованих на протидію злочинам у сфері охорони здоров'я, виникла потреба розв'язання низки теоретичних та практичних проблем. Генезис даного питання пов'язаний насамперед із загальним зниженням рівня професійної майстерності працівників медичної і фармацевтичної галузей. Подібний стан справ свідчить насамперед про зростання кількості випадків неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником.

Проблема кримінальної відповідальності медичних і фармацевтичних працівників за професійні правопорушення є одним із дискусійних питань кримінального права. Об'єктивна кримінально-правова оцінка протиправних дій медичних працівників ускладнюється специфікою професійної діяльності даних суб'єктів злочину. Окремі аспекти кримінальної відповідальності медичних і фармацевтичних працівників у своїх працях аналізували Ф. Ю. Бердичевський, В. О. Глушков, І. І. Горелік, А. П. Громов, І. А. Концевич, Г. М. Красновський, І. Ф. Огарков, М. Д. Шаргородський та інші. Проте значне коло проблемних питань кримінально-правової охорони права людини на охорону здоров'я залишається невирішеним. У першу чергу це стосується родового і безпосереднього об'єктів злочину, передбаченого ст. 140 КК України.

У цьому зв'язку метою статті є визначення родового та безпосереднього об'єктів неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником та вироблення на цій основі пропозицій щодо вдосконалення кримінального законодавства. Зроблено спробу вирішити такі завдання: розглянути зміст і структуру правовідносин у сфері охорони здоров'я як родового об'єкта злочинів, що посягають на право людини на охорону здоров'я; виробити конкретні пропозиції щодо вдосконалення законодавства у сфері кримінального захисту права людини на охорону здоров'я; з'ясувати місце злочину, передбаченого ст. 140 КК України, у системі злочинів у сфері охорони здоров'я; визначити родовий та безпосередній об'єкти цього злочину.

У кримінально-правовій науці об'єкт складу злочину є тим елементом, від чіткого і повного розуміння якого залежить точне встановлення ознак того чи іншого злочину та визначення його місця в Особливій частині КК України. Встановлення об'єкта злочину має важливе значення для з'ясування характеру та ступеня суспільної небезпеки посягання, його правильної кваліфікації, відмежування від інших злочинів тощо, оскільки особливості й якості об'єкта дають змогу найповніше розкрити соціально-правовий зміст та юридичні ознаки складу злочину¹.

У кримінальному праві прийнято вважати, що об'єктом є те, на що посягає особа, яка вчиняє протиправне діяння, та чому може завдати або завдає шкоду². Однак питання про те, чому саме заподіюється або може бути заподіяна шкода вчиненням злочину, залишається дискусійним³. У сучасній кримінально-правовій літературі України існує декілька основних теорій з питань щодо поняття об'єкта злочину. На нашу думку, найбільш виваженою у концептуальному плані є теорія об'єкта злочину як суспільних відносин.

Відповідно до традиційного в кримінальному праві підходу, родовим і безпосереднім об'єктами злочину, передбаченого ст. 140 КК України «Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фарма-

цвітничим працівником», законодавець визнав життя і здоров'я, а як додатковий необхідний безпосередній об'єкт – встановлений порядок виконання медичним і фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків⁴.

В юридичній науці триває полеміка з приводу того, чи насправді життя та здоров'я особи є родовим об'єктом злочинів у медичній сфері, чи слід медичні злочини залишити у II розділі Особливої частини КК України.

Так, більшість українських науковців відносять злочини, які вчиняються медичними працівниками, до злочинів, які становлять небезпеку для життя і здоров'я людини, що скоюються у сфері медичного обслуговування (статті 131, 132, 138 – 145)⁵. І. І. Горелік незаконне лікування та подібні до нього злочини відносить до групи злочинів, що становлять небезпеку для життя та здоров'я⁶.

Г. В. Чеботарьова пропонує злочини цієї групи виділити в самостійний розділ II-I Особливої частини КК України «Злочини у сфері медичного обслуговування, що становлять небезпеку для життя і здоров'я людини»⁷.

Російська дослідниця Н. В. Павлова вважає недоцільним виокремлення за специфікою діяльності медичних працівників у самостійний розділ – злочини у сфері медичної діяльності⁸.

На відміну від вищезазначених вчених, В. О. Глушков обґрунтовує виокремлення у самостійну главу КК України злочини проти «суспільного здоров'я», де мали міститися суспільно небезпечні діяння, вчинені із порушенням професійних обов'язків медичними працівниками⁹.

Погоджуючись з останньою позицією в цілому, вважаємо, що вона потребує деяких уточнень.

Зазвичай більшість злочинів заподіює шкоду інтересам особи чи групи осіб, оскільки суспільні відносини, які є об'єктом злочину, – це зв'язок між людьми, їхня поведінка щодо певної соціальної цінності. Єдиним об'єктивним критерієм віднесення у різні розділи схожих, на перший погляд, посягань проти особи, є соціальна значущість відносин, суб'єктом яких вона виступає.

Сьогодні загально визнано, що серед природних, невід'ємних прав людини найголовнішими є права на життя та здоров'я. Ці права у всьому світі вважаються найвищими правовими нормами для суспільства. З їх урахуванням мають встановлюватися всі інші цінності і блага.

На відміну від права на життя, яке належить до групи громадянських і політичних прав, або прав першого покоління, право на здоров'я відноситься до соціально-економічних прав, тобто прав другого покоління, які стосуються підтримки і нормативного закріплення соціально-економічних умов життя індивідууму, визначають становище людини у сфері праці і побуту, зайнятості, добробуту, соціального захисту з для створення умов, за яких люди можуть відчувати себе вільними від страху та нужденності.

У міжнародно-правових актах і науковій літературі на позначення поняття «здоров'я» вживаються різні терміносполучення – «право на здоров'я» і «право на охорону здоров'я». Слушною є позиція І. Я. Сенюти, яка трактує поняття «здоров'я» як максимально досяжний та оптимальний фізичний і психічний стан людського організму, необхідний для забезпечення біологічного існування, здатності до тривалого активного життя й відтворення здорового покоління, та «охорона здоров'я» як систему засобів, спрямованих на збереження, зміцнення, розвиток та, у разі порушення, відновлення максимально досяжного рівня фізичного й психічного стану людського організму, які зобов'язані здійснювати органи державної влади і місцевого самоврядування, громадські організації, а також людина та населення як в інтересах кожної фізичної особи, так і суспільства в цілому¹⁰.

Право на охорону здоров'я закріплене ст. 49 Конституції України¹¹ та ст. 6 Основ законодавства України про охорону здоров'я¹². Згідно з ними кожний громадянин України має право на охорону здоров'я, що передбачає:

- достатній життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та соціальне обслуговування і забезпечення, який є необхідним для підтримання здоров'я людини;
- безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище;
- санітарно-епідемічне благополуччя території і населеного пункту, де він проживає;
- безпечні і здорові умови праці, навчання, побуту та відпочинку;
- кваліфіковану медико-санітарну допомогу, включаючи вільний вибір лікаря і закладу охорони здоров'я;
- вірогідну та своєчасну інформацію про стан свого здоров'я і здоров'я населення, включаючи існуючі і можливі фактори ризику та їхній ступінь;
- можливість проведення незалежної медичної експертизи у разі незгоди громадянина з висновками державної медичної експертизи, застосування до нього заходів примусового лікування та в інших випадках, коли діями працівників охорони здоров'я можуть бути ущемлені загально визнані права людини і громадянина¹³ тощо.

Право людини на охорону здоров'я як суб'єктивне юридичне право – це закріплена у законодавстві та гарантована державою можливість кожної людини використовувати всі соціальні, насамперед, державні засоби, спрямовані на збереження, зміцнення, розвиток та, у разі порушення, відновлення максимально досяжного рівня фізичного і психічного стану її організму. Таке право захищає найвищі цінності – життя та здоров'я людини.

Право на охорону здоров'я є комплексним суб'єктивним правом, яке закріплює суспільні можливості конкретних осіб щодо захисту найвищих цінностей. Реалізація останніх і є об'єктом злочинів у сфері охорони здоров'я.

Злочини у сфері виконання професійних обов'язків медичними працівниками мають спільні родові ознаки з іншими злочинами, що вчинюються у сфері охорони здоров'я. За недбалого, несумлінного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником, які повинні сприяти реалізації права громадян на охорону життя та здоров'я в системі охорони здоров'я згідно з принципами (правилами) кваліфікованого медичного обслуговування населення, виникають суспільно небезпечні відносини. Тому, родовим об'єктом даних злочинів слід вважати суспільні відносини, що забезпечують право громадян на охорону здоров'я в системі охорони здоров'я.

Враховуючи конституційні гарантії права на охорону здоров'я, а також соціальну значущість цих відносин, проблема кримінально-правових засобів забезпечення вказаного права є надзвичайно важливою. Саме тому вважаємо за доцільне виокремлення злочинів щодо права на охорону здоров'я у самостійний розділ Особливої частини КК України. У цьому розділі варто об'єднати злочини, які мають спільний родовий об'єкт і розмежовуються за видовими ознаками. Останні в цьому разі виступатимуть основними компонентами, що становлять зміст права на охорону здоров'я. Новий розділ, на нашу думку, містив би таке: злочини, що посягають на життя і здоров'я у сфері медичної діяльності (статті 131, 132, 138–145 КК України); злочини проти безпеки виробництва (статті 272–275 КК України); злочини проти довкілля (статті 236–254 КК України); злочини проти здоров'я населення (статті 318–321, 325–327 КК України). Виділення в КК України окремого розділу щодо злочинів у сфері охорони здоров'я дало би змогу усунути наявні суперечності, підвищити ефективність кримінально-правових гарантій конституційного права людини на охорону здоров'я, чітко розмежувати злочини, правильно кваліфікувати та диференціювати покарання за їх вчинення.

Вирішальне значення для визначення характеру і ступеня суспільної небезпеки злочину, належної кваліфікації суспільно небезпечних діянь, розмежування злочинів має безпосередній об'єкт – суспільні відносини, на які прямо і безпосередньо посягає певний злочин.

Суспільні відносини, які становлять об'єкт злочину за ст. 140 КК України, виникають у сфері медичного обслуговування. Суб'єкт цього злочину – медичний або фармацевтичний працівник – прямо вказаний у назві та диспозиції статті. На думку Ф. Ю. Бердичевського, зазначене посягання має подвійний безпосередній об'єкт – життя і здоров'я та порядок здійснення професійних функцій медичним працівником. Проте такий підхід викликає обґрунтовані сумніви¹⁴.

Оскільки злочин заподіє шкоду або створює таку загрозу не одному, а кільком безпосереднім об'єктам кримінально-правової охорони, то, як слушно зауважує М. Й. Коржанський, при кваліфікації діяння необхідно виокремити ті суспільні відносини, які у цьому конкретному випадку є головним, визначальним, провідним об'єктом посягання. Інші безпосередні об'єкти цього посягання, яким заподіюється шкода, слід вважати додатковими чи факультативними¹⁵.

Аналіз діяльності працівників охорони здоров'я свідчить, що їх професійні порушення можуть бути пов'язані тільки з медичним обслуговуванням населення. Лише за умов дотримання принципів надання кваліфікованої медичної допомоги можна досягти ефективного функціонування органів і установ охорони здоров'я і гарантувати право громадян на охорону життя та здоров'я. Тому об'єктом злочину, передбаченого ст. 140 КК України, можуть бути виключно відносини щодо охорони здоров'я, які забезпечуються належною діяльністю медичних закладів.

На думку більшості представників цивільного права, відносини щодо надання медичної допомоги належать до цивільно-правових, ураховуючи зв'язок здоров'я людини з майновими відносинами, пов'язаними із працездатністю. Об'єктом цих відносин є не здоров'я людини, а надання послуг, спрямованих на збереження здоров'я¹⁶. Злочинно-недбалим чином порушуючи свої професійні обов'язки, медичний працівник сприяє виникненню нових антисуспільних відносин. Сутність цього злочину полягає у неправильному протиправному виконанні медичним та фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків. Тому варто погодитися з думкою В. О. Глушкова, що в даному разі недоцільно виділяти життя та здоров'я як безпосередній об'єкт¹⁷. Отже, на наш погляд, безпосередній об'єкт неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником – це суспільні відносини, що забезпечують право громадян на кваліфіковану медико-санітарну допомогу.

Підсумовуючи викладене, можна визнати родовим об'єктом досліджуваного злочину право людини на охорону здоров'я. Одночасно вважаємо за доцільне виокремлення злочинів щодо права на охорону здоров'я у самостійний розділ Особливої частини КК України. Безпосередній об'єкт неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником можна визначити як суспільні відносини щодо надання кваліфікованої медико-санітарної допомоги.

На наш погляд, внесення таких змін до КК України позитивно вплине на вдосконалення вітчизняного кримінального законодавства та вирішення практичних завдань кримінально-правової кваліфікації, у першу чергу, відмежування за ознакою об'єкта даного складу злочину від суміжних складів злочинів, а також злочинного діяння від незлочинного.

¹ *Гороховська О. В.* Вбивство через необережність: проблеми кримінальної відповідальності: Монографія / О. В. Гороховська. – К.: Вид. Паливода А. В., 2007. – С. 43.

² *Матишевський П. С.* Кримінальне право України: Загальна частина. / П. С. Матишевський. – К., 2001. – С. 90.

³ *Гуторова Н. О.* Кримінально-правова охорона державних фінансів України: Монографія / Н. О. Гуторова – Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2001. – С. 62.

- ⁴ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 3-тє вид., перероб. та доп. / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К., 2005. – С. 302.
- ⁵ Кримінальне право України: Особлива частина / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.: За ред. професорів М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – Київ -Харків: Юрінком Інтер – Право, 2002. – С. 56.
- ⁶ Горелик И. И. Правовые аспекты пересадки органов и тканей / И. И. Горелик. – Минск: Вышэйшая школа, 1971. – С. 15.
- ⁷ Чеботарьова Г. В. Уголовно-правовые проблемы трансплантации органов или тканей человека и донорства крови: Автореф. дис... канд. юрид.наук: 12.00.08 / Г. В. Чеботарьова. – НАН Украины. Ин-т государства и права им. В. М. Корецького. – К., 2003. – С. 14.
- ⁸ Павлова Н. В. Уголовно-правовое регулирование медицинской деятельности: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Н. В. Павлова. – Московский государственный ун-т им. М. В. Ломоносова. – М., 2006. – С. 15.
- ⁹ Глушков В. А. Ответственность за преступления в сфере здравоохранения / В. А. Глушков. – К., 1987. – С. 32.
- ¹⁰ Сенюта І. Я. Медичне право: право людини на охорону здоров'я: Монографія / І. Я. Сенюта. – Львів: Астролябія, 2007. – С. 23–24.
- ¹¹ Конституція України. – К.: Наукова думка, 1996. – С. 10.
- ¹² Основи законодавства України про охорону здоров'я (Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ) // Законодавство України про охорону здоров'я. Збірник нормативно-правових актів. – К.: КНТ, 2004. – С. 16.
- ¹³ Там само. – С. 16–17.
- ¹⁴ Бердичевский Ф. Ю. Уголовная ответственность медицинского персонала за нарушение профессиональных обязанностей / Ф. Ю. Бердичевский. – М.: Юрид. лит., 1970. – С. 88.
- ¹⁵ Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів: навчальний посібник / М. Й. Коржанський // Видання 2-ге. – К.: Атіка, 2002. – С. 74.
- ¹⁶ Суховерхий В. Л. Гражданско-правовое регулирование отношений по здравоохранению / В. Л. Суховерхий // Сов. гос-во и право. – 1975. – № 6. – С. 104. Ойгензихт В. А. Нетипичные договорные отношения в гражданском праве / В. А. Ойгензихт. – Душанбе: Изд-во Тадж. ун-та, 1981. – С. 32.
- ¹⁷ Глушков В. А. Вказана праця. – С. 18.

Резюме

У статті з'ясовано місце злочину, передбаченого ст. 140 КК України, у системі суспільно небезпечних діянь у сфері охорони здоров'я. Проаналізовано проблеми визначення родового та безпосереднього об'єктів неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником та внесено на цій основі пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства.

Ключові поняття: об'єкт злочину, право на здоров'я, право на охорону здоров'я.

Резюме

В статье определяется место преступления, предусмотренного ст. 140 УК Украины, в системе общественно опасных деяний в сфере охраны здоровья. Проанализированы проблемы определения родового и непосредственного объектов ненадлежащего исполнения профессиональных обязанностей медицинским или фармацевтическим работником и внесены на этой основе предложения по усовершенствованию уголовного законодательства.

Ключевые понятия: объект преступления, право на здоровье, право на охрану здоров'я.

Summary

The crime scene, foreseen in the 140 article of the Criminal Code of Ukraine, is defined in this article, in the system of socially harmful acts in the sphere of health care. The author analyzes the problems of determination of generic and direct objects in improper execution of professional duties by medical or pharmaceutical worker and tributes the propositions of improvements of criminal law on this basis.

Key words: object of a crime, a right for health, a right for healthcare.

Отримано 24.03.2011

А. В. ЩАСНИЙ

Андрій Володимирович Щасний, здобувач Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

СУДДЯ ЯК СПЕЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ У СКЛАДІ ПОСТАНОВЛЕННЯ СУДДЕЮ (СУДДЯМИ) ЗАВІДОМО НЕПРАВОСУДНОГО ВИРОКУ (ст. 375 КК УКРАЇНИ)

Обов'язковим елементом будь-якого складу злочину є його суб'єкт, яким відповідно до чинного Кримінального кодексу України (у подальшому – КК України) визнається фізична осудна особа, яка вчинила злочин